

373.3(07)

343

Міністерство освіти України
Криворізький державний педагогічний університет

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ШКОЛИ**

Навчальний посібник

Випуск 4

Кривий Ріг: ЦПІ Видавничий дім

1999

Джон Локк (1632-1704) – видатний англійський філософ, педагог, просвітителі і державний діяч, був одним із представників сенсуалістичної теорії пізнання. Він жив у епоху англійської буржуазної революції XVII ст. і у своїх філософських та соціально-педагогічних творах намагався усвідомити соціально-економічні зміни, які відбувалися в суспільному житті, й теоретично обґрунтувати їх як об'єктивну закономірність.

Д.Локк різко критикував теорію природжених ідей і розробив концепцію досвідного походження людських знань. Це вчення є парадигматичним елементом як теорії пізнання, так і всієї педагогічної системи. Він підкреслює, що ідеї народжуються разом з дитиною, що від народження до набуття особистого досвіду розум дитини подібний до чистого аркуша. У внутрішній структурі людського досвіду Д.Локк виділяє два джерела знань, ідей.

Перше – матеріальні об'єкти відчуттів і обумовлені ними ідеї виникають під впливом предметів зовнішнього світу, через органи відчуттів. Вони є змістом так званого “зовнішнього досвіду”. Друге джерело знань визначає так зване “внутрішнього досвіду”. З “внутрішнім досвідом”, пов'язаний процес мислення через діяльність розуму. В результаті відбувається комбінування простих ідей зовнішнього досвіду, їх узагальнення, абстрагування.

Емпірико-сенсуалістична концепція пізнання послужила теоретико-методологічною основою для розробки Д.Локком положення, про те, що мистецтво сенсорного сприйняття і є справою досвіду та звички, і що від виховання й обставин життя залежить весь розвиток людини (Пискунов А. И. История педагогики. Ч. 2. – М., 1988. – С. 34). З цього Д.Локк робить висновок, що природна рівність всіх людей, неминуче порушується в силу існуючої нерівності індивідуальних здібностей, різних ступенів відношення старанності і упорядних їм зовнішніх обставин. Виходячи з цього положення Д.Локк відводить значну роль вихованню.

В трактаті “Думки про виховання” Д.Локк виклав свої погляди на виховання джентльмена, вихідця з багатого сім'ї, ділової людини нового суспільства, яка вмє добре вести свої справи і вмє поводитися в товаристві. В трактаті Д.Локк розробив систему виховання представника нового класу – класу підприємців. На перше місце у вихованні джентльмена Д.Локк поставив фізичне виховання, на друге – моральне виховання, на третє – розумове виховання. Їх він розглядав у тісному взаємозв'язку.

У “Записці про робітничі школи” він розробив теорію виховання дітей бітничого класу. Не дивлячись на те, що Д.Локк розумове виховання поставив на третє місце, після фізичного і морального виховання, він виступив як форматор і послідовно відстоював практичну направленість навчання, необхідного для ділових справ в реальному світі.

Д.Локк виступав за реальну освіту, яка включає вивчення природничо-наукових дисциплін, а також вивчення історії, права, етики, географії, бухгалтерії. Вивчалися і такі дисципліни практичного значення, як танці, фехтування, їзда верхи і інші. Він рекомендував необхідну спеціальну літературу для самостійного читання: «Мисль о том, что читать и изучать джентльмену» (1703), яка є ніби бібліографічним доповненням до «Думки про виховання». Для самостійного читання він визначив історію, географію, логіку, мораль, філософію, вивчення мистецтва правильного письма та мови і інші. Самостійне читання Д.Локк вважав «последним шагом в совершенствовании разума» (Там само. - С. 35).

Таким чином, можна сказати, що в розумінні завдань освіти Д.Локк виступав проти практицизму і утилітаризму. Його вихованець повинен бути не тільки добре підготовленим до практичних справ, але і свідомо нести свою громадянську відповідальність перед суспільством, знати чим він буде корисний своїй країні. Освіта виступає як засіб розвитку важливих громадянських, моральних якостей особистості, підготовки джентльмена до життя. Навчання джентльмена Д.Локк намагався надати практичного характеру. Кожен предмет, який вивчався, повинен давати теоретичні знання і навчати джентльмена як користуватися цими знаннями в практичній діяльності. В процесі індивідуального виховання він звертає особливу увагу на приклади, а не на правила: «Никакие слова не могут сделать столь ясными для их понимания добродетели и пороки, как поступки других людей, если вы при этом руководите их наблюдением и фиксируете их внимание на той или иной хорошей или дурной черте в поведении этих людей» (Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.Ж., Песталоцци М.П. Педагогическое наследие. - М.: Педагогика, 1988. - С. 162).

Тому Д.Локк вимагає розвивати у джентльмена навиків та звичок. Стриманість, твердість, допитливість і інші якості джентльмена – все це навиків. Вироблення і розвиток всіх необхідних навиків і є головною метою виховання. А навиків вишукують і закріплюються в людині не стільки за допомогою, скільки безпосередньо діяльністю. Тому необхідно примушувати дитину повторювати її до тих пір, доки вона не стане звичкою. Ми бачимо, що виховання стає тренуванням, воно перетворюється в систему певних і безперервних зправ. Разом з тим Д.Локк вказує, що в цій справі необхідно уникати насильницьких дій. Все повинно виконуватися на добровільній основі, за бажанням самих дітей. Тільки цікавленість дітей може дати позитивні результати у виробленні звичок. Тому найголовніше у справі виховання – збудити у дитини пристрасть, цікавість до коїсь діяльності. Зацікавити дитину краще всього можна безпосереднім навчанням, або живим прикладом.

Д.Локк звертає увагу на те, що діти, як правило, не люблять бездіяльності. Тому потрібно завжди так організувати дозвілля, щоб вони виконували якусь творчу роботу і розвивали свою цікавість. Він пише: «Поэтому вся наша забота должна быть направлена к тому, чтобы их деятельный дух был всегда занят чем-либо полезным для них; если вы хотите этого добиться, вы должны превратить

для них необходимые, но вашему мнению, занятия в разлеченне, а не делать их
них обязательную работу». (Там само. – С. 168).

Д.Локк виступає за те, щоб діти самі виготовляли собі іграшки, а дорослі
допомагали, якщо в цьому є необхідність. «Это приучит их добиваться того, что
им нужно, собственными силами и собственным трудом, а этим самым они будут
приучаться к скромности в желаньях, к трудолюбию, размышлению, сметливости
и расчетливости; эти качества им будут полезны когда они станут взрослыми, и
потому должны приобретаться возможно раньше и усваиваться возможно
глубже». (Там само. – С. 170).

Д.Локк вважає, що крім вивчення реальних предметів джентльмен повинен
добре знати англійські закони. Знання законів своєї країни йому необхідне для
практичної діяльності, навіть і тоді, коли він не буде працювати в цій галузі.

Безумовно вся система виховання Д.Локка в трактаті "Думки про
виховання" була спрямована на розвиток інтересу, мислення, інтелектуальних
здібностей, фізичного і морального виховання, вона враховувала майбутню
практичну діяльність джентльмена в різних галузях науки і підприємницької
діяльності. Він намагався виховати нову людину, людину нового часу, нової
епохи, яка змогла б успішно керувати державними справами, займатися
інтелектуальною працею, або банківською справою. Нове у вихованні було і те,
що процес становлення і виховання людини розглядався ним як єдність фізичного
і розумового розвитку.

Д.Локк в систему виховання джентльмена вводить і фізичну працю, але не
для того, щоб він працював фізично і заробляв кошти на життя, як це у
Я.А.Коменського. Джентльмен виходець із багатой сім'ї, і він в майбутньому не
збирається працювати, займатися фізичною працею. Разом з тим Д.Локк вимагає,
щоб джентльмен навчався ремеслу, ручній праці, і навіть не одному, а двом або
трьом, одному – більш ґрунтовно. Д.Локк пише: «Поскольку наклонность детей к
деятельности всегда должна направляться на что-нибудь полезное для них,
следует учитывать два рода выгод, которых можно ожидать от занятий:

1. Искусство, усвоенное путем упражнения, само по себе заслуживает того,
чтобы его усвоить. Таковы не только знания языков и наук, но и также живопись,
лекарное дело, садоводство, закаливание и обработка железа и все другие
полезные искусства, заслуживающие усвоения.

2. Упражнение, так таковое, независимо от каких бы то ни было других
возбращений необходимо или полезно для здоровья". (Пискунова А.И.
Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1971. – С. 209).

З цього теоретичного висновку видно, що Д.Локк вводить фізичну працю,
трудове виховання як засіб виховання джентльмена. Праця на свіжому повітрі
корисна для здоров'я і сприяє фізичному розвитку. А з іншого боку, будь-яке
ремесло – чудовий засіб заповнити вільний час дитини, засіб виховання
дисциплінованості і ознайомлення з різними ремеслами, що може стати в пригоду
в житті. Тому батькам під час вибору ремесла необхідно враховувати якості

особливості і вади дитини. Прямі методи виховання дають негативні результати.

Дані Д.Лока рекомендує для сільського джентльмена вибрати садівництво або навіть сільське господарство і робити з деревом, такі як столярне, теслярське, токарне, оскільки вони для ділової людини є корисним і здоровим відпочинком. Він підкреслює, що після розумової праці дуже корисно для здоров'я займатися фізичною працею, що сприяє покращенню здоров'я, а також більш глибокому вивченню сільського господарства чи ремесла, що позитивно буде впливати на його господарську діяльність. Д.Лока наводить приклади із стародавньої історії, коли Гедсон і Ціцинат були взяті від сільськогосподарських робіт командувати військами, а персидський цар і полководець Кір займався садівництвом. Цим великим полководцям і державним діячам знання сільського господарства не заважало займатися державними справами. Заняття ремеслами і землеробством Д.Лока називає розвагами або відпочинком. Він підкреслює, що відпочинок полягає не в байдужуванні, а тільки в зміні занять, виду діяльності. Копання землі, саджання і шпелення дерев, інші види корисної діяльності могли бути не в меншій мірі розвагою ніж модний спорт, якби тільки люди навчилися в ньому знаходити задоволення, маючи звичку і знання ремесла і землеробства.

До вищеназваних ремесел можна, пише Д.Лока, додати ще виготовлення парфумів, лагування, гравіювання і деякі види робіт по залізу, міді, сріблу, а також виготовлення прикрас з дорогоцінних каменів та скла. Оскільки молода людина не може весь час займатися навчанням, розмовами, читанням вона завжди знайде час для заняття різними ремеслами.

Але, якщо деякі батьки відмовляються від вивчення дітьми різних ремесел, відмічає Д.Лока, то є ремесло, яке необхідне для кожного джентльмена, а особливо того, який буде займатися торгівлею. Мова йде про знання бухгалтерії. Він пише: «Редко приходится наблюдать, чтобы допустил свои дела до полного расстройтва тот, кто ведет счет своим доходам и, таким образом, постоянно имеет перед своими глазами движение своих хозяйственных дел; и я не сомневаюсь, что многие знают в долги, не замечая этого, или еще дальше расстраивают свои дела, однажды допустив это, только потому, что не заботятся о ведении этого учета или не умеют этого делать». (Там само. – С. 212). Таким чином, ми можемо зробити висновок, що Д.Лока вважав, що фізична землеробська і реміснича праця знімає атому людини від навчання, відновлює енергію, стимулює пізнавальні сили і покращує стан здоров'я.

Разом з тим, Д.Лока ілюстрував соціальне значення праці. В його проєкті "О рабочих школах" (1696), мова йде про те, що в школах призначених для дітей бідноти від 3 до 14 років, передбачалося виховання в праці і для праці. Д.Лока пропонував створити в кожному приході "робітничі школи", куди б направлялися діти робітників, які самі не в змозі виховувати дітей. В цих школах поєднувалося елементарне навчання з домашнім вихованням і фізичною працею. Діти, за те що вони виховувалися в робітничих школах, повинні були навчатися ремеслам і виробляти певні заробки. За рахунок заробітків цих школярів утримувалися вчителі.

Головне завдання робітничих шкіл полягало в тому, щоб підготувати робітничі кадри для підприємств, виховати позитивне ставлення до праці, добропорядність.

Цей проєкт не був прийнятий, але відкриття в кожному приході шкіл для бідних дітей на той час було прогресивним явищем. Із викладеного вище, можна зробити такий висновок:

1. Заслуга Д.Локка полягає в тому, що він виступив з критикою теорії природжених ідей і науково обґрунтував досвідне походження людських знань. Це вчення є основою теорії пізнання, що уявлення і поняття у людей виникають під впливом сприймання предметів зовнішнього світу, через органи відчуття, зони і є джерелом пізнання світу. Д.Локк писав: «От воспитания и внешние обстоятельства зависят поэтому все развитие человека» (Коменский Я.А., Локх Д., Руссо Ж.Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие. – М., 1988. – С. 139).

2. Вся система виховання джентльмена, представника нового класу підприємців була направлена на підготовку до практичної діяльності, необхідної для ділових справ в реальному житті. Д.Локк розробив новий зміст освіти, вернувши особливу увагу на індивідуальну форму навчання і розвиток мислення.

3. В систему виховання джентльмена Д.Локк вводить і фізичну працю, але не для виробництва матеріальних цінностей (джентльмен – виходець з багаті ім'я і він не збирається працювати на підприємстві фізично), а для відпочинку і найомлення з різними ремеслами і землеробством.

4. В записці «Робітничі школи» Д.Локк пропонував в кожному приході для бідних дітей, батьки яких не можуть дати дітям освіти, відкрити робітничі школи. В цих школах діти віком від 3 до 14 років навчалися б різних ремесел і виготовляли різні вироби. Таким чином планувалася підготовка робітничого класу для нового суспільства.

СІЯЧ ОСВІТИ І ДУХОВНОСТІ

ДО 185-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ П.О.КУЛІША.

(О. О. Любар)

Пантелеймон Олександрович Куліш (1819-1897) залишив значну культурну спадщину як визначний поет, драматург, історик, фольклорист, створив новознаєць, викладач тощо. Не менш вагомим є його освітньо-педагогічне ячність. Досвідники його творчості стверджують, що зяби П.О.Куліш написав роман "Граматка", але в цей доробок він увійшов би до числа великих українських прозаїстів. Його "Граматка", створена у 1854 році, мала широкі знайомі у народі і отримала назву "Кулішівка". Про неї свідать відомості Г.Шевченка, написані в 1847 році в альбомі прометис світла, майже всію компанією в залізничній промисловій галузі.